

Ode aan mijn handen

Jesús Carrasco bij Meulenhoff:

De vlucht
De grond onder onze voeten
Terug naar huis
Ode aan mijn handen

Jesús Carrasco

Ode aan mijn handen

ROMAN

Vertaald uit het Spaans door Jos Kockelkoren

MEULENDREEF

ISBN 978-90-896-8289-5

ISBN 978-94-023-2435-8 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Elogio de las manos*

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: © Dreamstime

Auteursfoto: © 2020 Ivan Giménez / Seix Barral

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

© 2024 Jesús Carrasco

© 2025 Jos Kockelkoren en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Het citaat van Antonio Tabucchi uit *Pereira verklaart*

(De Bezige Bij, 1995) op pagina 32 is vertaald door Anthonie Kee.

Het citaat van Natalia Ginzburg uit *De kleine deugden* (Nijgh & Van Ditmar, 2022) op pagina 192-193 is vertaald door Jan van der Haar.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave zijn uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

‘Er is een moment waarop alle obstakels wegvallen, alle dilemma’s verdwijnen, waarop je dingen te binnen schieten die je nooit had kunnen dromen en dan is er niets beters in het leven dan schrijven. Dat is wat ik inspiratie zou noemen.’

‘Kan die staat van genade verloren gaan?’

‘Jazeker, en dan begin ik weer van voren af aan. Dat zijn de perioden waarin ik met een schroevendraaier de sloten en stopcontacten in huis repareer en de deuren groen schilder, omdat handarbeid soms helpt om de angst voor de werkelijkheid te overwinnen.’

De geur van guave, gesprekken tussen
Plinio Apuleyo Mendoza en Gabriel García Márquez

I

De ochtend waarop we voor het eerst een voet in dat huis zetten wisten we al dat het gesloopt zou worden. Het was slechts een kwestie van een paar maanden, hooguit een jaar: de tijd die de eigenaar nodig zou hebben om de vergunningen rond te krijgen en het benodigde geld te vergaren om meerdere appartementen te bouwen op het terrein waarop deze al jaren leegstaande woning stond. Dat die plek uiteindelijk een belangrijk onderdeel van mijn leven zou worden, een uitbreiding van mijn lichaam bijna, is iets waarvoor ik alleen mezelf verantwoordelijk kan stellen. Omdat ik degene was die, zonder dat iemand me dwong, het huis een wezenlijk deel gaf van wie ik ben: mijn handen.

Ik heb er van begin tot eind gewerkt, op warme zomerdagen en op vochtige herfstdagen. Meestal zonder goed te weten hoe ik datgene wat ik van plan was moest doen. Samen met Juanlu sloopte ik het tussenschot van de keuken, dichtte ik talloze scheuren en sneed ik het water de pas af dat vanaf het dak naar binnen sijpelde. En toen er opnieuw vlekken in het plafond verschenen, repareerden we de lekkages nog een keer. Samen maakten we het kleine erf onkruidvrij en

in plaats daarvan verrees er een schroothoop. Op dat erf improviseerden we later een soort stalletje zodat Be-leña, de ezelin, beschutting tegen de regen kon zoeken. Op de plek van dat stalletje bouwde ik later met de resten van een steiger een ladder zodat de meisjes naar het kippenhok konden klimmen, dat we ook zouden maken. En we snoeiden de wijnstok in de voortuin, die zo lang verwaarloosd was dat hij het ijzerdraad waarmee de eerste bewoners hem hadden geleid uit de muur had getrokken. Een poos later zouden we een oude ijzeren pergola gebruiken om de schaduw van de wijnstok, als een zonneklep, uit te breiden naar de opgang van de woning. En nog later, toen we al op het punt stonden om voorgoed te vertrekken, zouden we die constructie vervangen door een nieuwe pergola.

Achteraf gezien was die eerste verbetering van de pergola misschien het omslagpunt waarna het huis belangrijker voor ons werd. Want noch die ochtend toen we aankwamen, noch in de maanden die volgden, was het huis belangrijk voor ons. Het verkeerde in zo'n slechte staat dat het onmogelijk leek dat we ons er ooit op ons gemak zouden voelen. De wetenschap dat het spoedig gesloopt zou worden hielp ook niet om ons ermee te verbinden. Dus wat is er gebeurd? Wat bracht ons ertoe ons zo in te spannen voor iets waarvan we wisten dat het eerder vroeg dan laat zou eindigen? Waarom bewaarden we onze hoop en energie niet voor plausibelere doelen? Van alle vragen die het huis me in de loop der tijd heeft gesteld is deze laatste ongetwijfeld de cruciale.

2

Die paar maanden werden uiteindelijk tien jaar waarin, ondanks alle moeite die we deden om het huis te verbeteren, wij degenen waren die echt transformeerden. Als het huis van ons was geweest zou het op den duur een weerspiegeling van onze aspiraties, behoeften en dromen zijn geworden. Maar het huis was niet van ons en bovendien was de vorm ervan star en heel eigenaardig, waardoor wij degenen waren die ons moesten aanpassen door flexibel en eigenaardig te worden en het tijdelijk karakter te omhelzen, of dat te proberen.

In die tien jaar kwamen er veel mensen langs: vrienden, kennissen, familieleden en spontane bezoekers. Sommigen voegden zich naar het huis, anderen niet. De laatsten probeerden het wel maar het huis leek altijd manieren te vinden om hun te laten weten dat dit niet hun plek was: een muis die 's nachts onder het aanrecht rondsnuffelde en op de zenuwen werkte; het feit dat de badkamer ingeklemd lag tussen de twee slaapkamers, waarvan geen enkele deur goed sloot; de kinderen uit het dorp, die zonder te waarschuwen of toestemming te vragen omhoogklommen om de druiven die aan de wijnstok hingen op te eten; of een buurvrouw, die zon-

der aan te bellen naar binnen kwam en je in je pyjama verraste; de klamme kou van de winternachten waartegen zelfs een karrenvracht aan dekens niet hielp; het elektrische licht dat uitviel; de kleine warmwaterboiler die snel leeg raakte, waardoor je tijdens het douchen het ene moment nog stond te genieten en een paar seconden later stond te gillen. Niet dat het nou de beproevingen van de held waren, maar ze waren voldoende geweest om sommige passanten voorgoed af te schrikken. De rest van ons had ook weg kunnen gaan, want de ongemakken waren legio, maar om verschillende redenen hielden we het lang genoeg vol om zulke details niet meer belangrijk te vinden.

Het huis kwam toevallig op ons pad. In de winter van 2010 zeilde Juanlu, de broer van Anaïs, mijn vrouw, met zijn vriend Ignacio ter hoogte van de kust van Málaga. Ze waren onderweg van Estepona naar Sevilla. De zee was ruw die dag en Ignacio, de eigenaar en kapitein van de boot, opperde om de overtocht op te schorten, het zeiljacht op een beschutte ankerplek in de haven van Sotogrande achter te laten, een auto te huren en over de weg naar Sevilla te reizen.

Het kostte hun veel moeite om de monding van de baai te bereiken en toen ze uiteindelijk aanmeerden was het al erg laat, zodat Ignacio voorstelde om de nacht door te brengen in een huis dat hij in een nabijgelegen dorp bezat, en dat hij een poos geleden als investering had gekocht.

Ignacio was projectontwikkelaar en had, samen met zijn broer, het huis en een aangrenzend perceel van drie hectaren gekocht. Zijn ondernemingsplan was tweele-

dig: aan de ene kant zouden ze het huis afbreken om op de plaats ervan een aantal toeristenappartementen neer te zetten en aan de andere kant zouden ze op het perceel een uit meerdere gebouwen bestaand laagbouwhotel creëren, met grote groenstroken eromheen. Het was een gewaagd idee maar het had kans van slagen omdat het terrein omvangrijk was, vergezichten op de zee bood en aan een lommerrijk natuurpark grensde waar de varens en lage mist in elkaar overvloeiden in de lentedageraad.

Kort nadat ze het huis en het perceel op de kop getikt hadden, zetten ze de procedure in gang om de benodigde vergunningen te verkrijgen en gingen ze tegelijkertijd op zoek naar financiering voor het project. Maar zesduizend kilometer verderop, in New York, was kort daarvoor de bank ten onder gegaan van andere broers, de Lehmans, een naam die destijds bijna niemand iets zei. De schok die deze ineenstorting veroorzaakte was zo groot dat hij de oceanen van de planeet overstak, waar hij angst in de portemonnees van de vijf continenten zaaide en degenen die al arm waren nog armer maakte. De projecten van Ignacio en zijn broer werden opgeschort.

Die dag dat de zee ruw was, terwijl ze de nacht doorbrachten in het huis en Ignacio hem vertelde over zijn gefnuikte hotelplan, vroeg Juanlu hem of hij over de plek mocht beschikken zolang het project stillag en de woning, daardoor, leegstond. Ignacio vond het een goed idee omdat hij wist dat het huis, zolang het niet gesloopt werd, gemakkelijker in goede staat te houden was als het bewoond werd dan wanneer het leegstond. Juanlu's plan was om er van tijd tot tijd heen te gaan, er weekenden met vrienden door te brengen, op de fiets de

omgeving te verkennen en zich te verliezen in dit *terra incognita*. Ze bezegelden hun akkoord door te toosten met kookwijn die ze in twee Arcopal-kopjes schonken die ze in een keukenkastje uit de jaren zestig hadden gevonden en gingen slapen.

In de maanden daarna had Juanlu het tijdens familiebijeenkomsten voortdurend over een oud huis, dicht bij de kust, waar hij sinds enige tijd naartoe ging. Hij vertelde ons over de boottocht, het toosten met Ignacio en de plannen die zijn vriend met het perceel had. Hij sprak enthousiast over vocht, muizen, onkruid, scheuren en diverse burens. Hij noemde maar één persoon en dan ook nog bij zijn bijnaam, een zekere Usbarna. Het leek geen aantrekkelijke plek om naartoe te gaan, zodat ik niet weet wat ons deed besluiten er en kijkje te gaan nemen. Wat ik wel nog weet is dat het Semana Santa was in onze woonplaats Sevilla. Een erg hectische periode voor de stad en degenen die er leven. Misschien wilden we de mensenmassa ontvluchten en snakten we naar frisse lucht of misschien voelden we dat we, gegeven Ignacio's ondernemingsdrang, weinig gelegenheid zouden krijgen om de plek te leren kennen die Juanlu al subtiel was beginnen te transformeren. Niemand van ons had ook maar een flauw idee van wat ons te wachten stond.

3

Dat ‘ons’ verwijst in een beperkte zin naar mijn naast-familie: Anaïs en onze twee dochters. Toen ik deze lofzang op de handen begon te schrijven en in het bijzonder toen ik besloot dat de plaats van handeling van deze geschiedenis het huis zou zijn, realiseerde ik me dat mijn poging nauw verweven zou zijn met hun belevenissen daar. Dat zonder hen dit verhaal niet compleet zou zijn.

Maar ik wilde niet hun identiteit onthullen en dus vroeg ik op een dag tijdens het eten of ze alle drie een schuilnaam wilden bedenken. Ik vermoedde al dat mijn vrouw de naam Anaïs zou kiezen en ik was blij toen ze die uitsprak. We keken elkaar aan, glimlachten en bleven een poosje zo zitten, zonder iets te zeggen, terwijl we allebei terugdachten aan die lang vervlogen tijd waarin alles voor ons begon.

De oudste haalde ons uit ons gepeins met een vraag over het boek. Ik schrijf over het huis in het dorp, legde ik aan de meisjes uit, en als jullie het goedvinden, zullen jullie als personages optreden. Ze vroegen me waar het boek over ging en ik vertelde ze dat ik het wilde hebben over hoe belangrijk handarbeid voor mij was,

iets wat niet als een verrassing voor hen kwam. Ik vertelde hun ook dat het huis me een goed decor leek voor de kwestie die me interesseerde, omdat ik er door de jaren heen zoveel had gewerkt.

Dus, vroeg ik, willen jullie in het boek komen? De oudste, die op dat moment dertien was, haalde haar schouders op en vertrok haar mond alsof ik haar de keuze had gegeven tussen broccoli en bloemkool. De jongste daarentegen reageerde enthousiast en vroeg of ze het aan haar vriendinnen mocht vertellen. Beter van niet, zei ik, waarna ik mijn verzoek toelichtte: ik zou graag willen dat jullie een mooie naam voor jezelf uitkiezen. De oudste, die om de een of andere reden altijd dol was geweest op alles wat Frans was, ging meteen voor Marie. De jongste kwam pas na een paar uur naar me terug om, enigszins plechtig, te vertellen dat haar keuze was gevallen op: R2D2.

Het was in het voorjaar van 2011 dat we voor het eerst naar het huis reisden. Mijn herinnering aan dat moment is, met absolute zekerheid, half verzonnen. Ik heb, zonder succes, gezocht naar foto's van dat eerste bezoek omdat ik, na jaren obsessief bezig te zijn geweest met het reconstrueren van dit verhaal, alle mogelijke puzzelstukjes wilde verzamelen in de wetenschap dat hetgeen zich in mijn geheugen of dat van de anderen bevindt geen getrouw beeld van het gebeurde geeft. Maar al schrijvend, lezend en, vooral, levend, ben ik tot de conclusie gekomen dat getrouwheid niet veel oplevert waar het gaat om het vertellen over onze rondgang door de wereld. Dat het verhaal dat we construeren om over die reis te vertellen verzonnen is en dat we telkens als we iets in herinnering roepen wat we ooit hebben meegemaakt, datgene letterlijk herscheppen. Aangezien wij mensen geen machines zijn, komen we telkens als we scheppen met een kleine variatie die elke versie anders maakt dan de vorige. Beweren nauwkeurig met die herinnering om te gaan is net zo absurd als het willen vinden van een meeteenheid voor de liefde of de teleurstelling. Die ervaringen kunnen noch ge-

kwantificeerd noch geobjectiveerd worden, omdat er geen meeteenheden voor bestaan. Hooguit kunnen de fysiologische veranderingen worden geregistreerd die zich voordoen in ons lichaam wanneer we emoties ondergaan. Dat is waar de wetenschap eindigt en de literatuur begint. Voor hetgeen ik wil vertellen, houd ik mezelf voor, is nauwgezetheid irrelevant. Sterker nog, ik zal schaamteloos de gaten in mijn herinnering herscheppen ondanks het feit dat er een min of meer ononderbroken fotografisch register is van onze tien jaar in het huis. Met dat register als basis zou ik onze tijd daar kunnen reconstrueren op een manier die zo niet nauwkeurig, dan toch betrouwbaar is. Maar er is meer aan de hand. Toen ik me over die foto's boog, merkte ik dat wat me het meest interesseert van wat me hebben meegemaakt er vreemd genoeg niet op staat. Het is alsof het beeld als doel had om het essentiële erbuiten te laten. En dus omarm ik het gebrek aan nauwkeurigheid, neem ik mijn pen op in dit jaar van vergeving en geef ik me over aan de herinnering omdat die niet alleen het enige is wat ik nodig heb maar ook het enige wat ik tot mijn beschikking heb.

Wat ik me herinner van die eerste ochtend lijkt meer op een tekening van een jongetje van vier dan op een foto. Weinig elementen, maar met een grote symbolische kracht: een helling waarop een laag huis staat, aan het einde van een erg korte straat. Voor het huis een waslijn, gemaakt met twee in de grond geslagen houten palen. De bestrating is een mengeling van zand, onkruid en cementbrokken van een vroeger, nu gebroken plaveisel. De poort die toegang biedt tot de voortuin hangt uit het lood, het schilderwerk oogt flets, en op

de muren zijn overal afgebladderde plekken zichtbaar. Niets wat we niet konden verwachten op basis van wat Juanlu over de plek had verteld.

Die lenteochtend gingen we, zijn aanwijzingen volgend, het dorp binnen via het lagergelegen gedeelte en reden de hoofdstraat omhoog tot bijna aan het einde, waar we bij een door een wilde olijfbom overschaduwde fontein rechts afsloegen. We volgden de smalle straten door de bovenwijk tot we het huis herkenden aan de hand van de beschrijving die we bij ons hadden. Ik parkeerde voor de waslijn en we stapten de van grasgeur doortrokken dorpslucht in. R2D2 was nog niet geboren. Marie was toen vier jaar en moe van de reis. Te lang vastgekleuisterd in haar kinderzitje, samengeperst als een springveer. Ze stapte uit de auto en bedwong overduidelijk haar verlangen om weg te rennen want in plaats van wilde sprongen te maken omklemde ze een van mijn benen toen we voor het huis stonden en toekeken hoe Anaïs de tuinpoort probeerde te openen.

Toen ze hem uiteindelijk openkreeg, volgden Marie en ik haar hand in hand de voortuin in. Alles zag er verwilderd uit. De terrastegels op de grond waren op sommige plekken omhooggedrukt, en op andere gebroken. Welig tierend onkruid tussen de voegen, overal hoopjes zand en mieren die daarover naar boven en beneden snelden. Rechts een muurtje op navelhoogte om 'onze' tuin te scheiden van de die van de burens, waar de wilde kruiden het reuze naar hun zin hadden. Het huis daar stond ook leeg en de tuin was nog meer aan de natuur overgelaten dan de onze. De bestrating bestond uit grote kalkstenen plavuizen, een teken dat de vorige bewoners om de een of andere reden de fase in de jaren zestig hadden overgeslagen waarin nieuwe bouwmate-

rialen de dorpen en steden in heel Spanje begonnen te transformeren.

In het midden van onze tuin bevond zich een cilindervormige betonnen zuil die een oude houten pergola ondersteunde die aan de linkerkant van het huis was bevestigd en zowat de helft van de tuin bedekte. Tot bijna op het laatst stond die pilaar daar en belemmerde als een bemoeizuchtige gast de spelletjes van de meisjes, onze maaltijden en werkzaamheden.

De paal ondersteunde een wankel buizenconstructie van waaruit iemand, bij wijze van bed voor de wijnstok, een net van ijzerdraad had gespannen dat aan de gevel van het huis was bevestigd. Rebels als hij was, had de wijnstok die steun allang losgerukt, zodat we bij onze aankomst een warboel aantroffen van rommelige houderige twijgen met het ijzerdraad en bevestigingsmateriaal eraan vasthangend. Het resultaat was eerder een langzame botanische instorting dan een levend dak. In het perk waarin de wijnstok groeide waren aronskelken, graslelies en grassen erin geslaagd om 's winters en 's zomers te overleven zonder dat ze door iemand werden besproeid. Hangend aan een spijker in de muur had iets wat leek op een grijzige distel zich zonder aarde of substraat weten te ontwikkelen, als het ware levend van de lucht. Een steen met door eeuwenlange wind afgeronde randen. Papier. Een gammele houten stoel, een tafel bedekt met een zeil waarvan de zijanten glansden door de vele armen die er in de loop der jaren op hadden gerust; het patroon op het plastic, dat een geruit tapijt nabootste, was verkleurd, bijna afwezig. Het deed me denken aan Bartlebooth, een van de personages uit *Het leven een gebruiksaanwijzing*, van Georges Perec. Met zijn butler Smautf reist hij de

wereld rond om zeequarellen te schilderen. In Parijs bevestigt de ambachtsman Winckler die aquarellen op panelen en maakt er puzzels van. Bartlebooths plan is om elke puzzel naar de haven van herkomst te sturen en daar de inkt van de aquarellen te laten oplossen zodat het papier zijn witheid terugkrijgt. Dit idee, dat na langdurige inspanning op niets uitloopt, heb ik altijd fascinerend gevonden omdat het een treffende metafoor van het leven is. En het leven is makkelijker uit te leggen aan de hand van metaforen.

5

Het huis had de vorm van een hoofdletter L. Van de twee stokken van die L vormde de gevel, op één lijn met de andere huizen in de straat, de korte zijde; de lange zijde was een haakse uitbreiding die op enigerlei moment gediend had om een nieuwe slaapkamer aan de oorspronkelijke woning toe te voegen. Die L omvatte de voortuin van het huis, met de wijnstok aan het lange uiteinde, aan de oostkant, en het muurtje van de burens aan de westkant. In de gevel bevonden zich twee deuren. Anaïs stak de sleutel die Juanlu ons had gegeven in het slot van de rechterdeur. Hij draaide niet. Ze duwde harder tot ze bang werd dat het ding zou breken. Ze vroeg of ik het wilde proberen maar ik kreeg het ook niet voor elkaar. Terwijl we met de sleutel hannesten liet Marie, zonder het contact met onze lichamen te verliezen, haar blik over de tuin glijden. Met wijd open ogen voor zowel het nieuwe als het oude.

Ik herinner me niet hoelang we probeerden die deur open te krijgen. Wat ik me nog wel herinner is dat het in april al snikheet was in die tuin. En dat de weerkaatsing van het felle middaglicht op de muren pijn aan onze ogen deed terwijl we met de sleutel in de weer

waren. Marie ging een paar meter verderop staan om te schuilen onder het ratjetoe van bladeren en ijzer, en begon na een poos wanhopig te huilen. We ontfermden ons over haar en belden intussen Juanlu, maar hij nam niet op. Even overwogen we om een overnachtingsplek in het dorp te zoeken en zelfs om terug te keren naar Sevilla, maar de zee glinsterde in de verte en onze benen waren nog stram van de lange autoreis. Bovendien hadden we handdoeken meegenomen en een emmer en een schep voor Marie. Misschien was het die belofte van zee en zout op onze huid die ons nog een paar minuten langer deed volharden. Voldoende tijd om achter ons het geluid te horen van hoeven die passeerden op de straat. We draaiden ons om en zagen een man die een muilezel aan de leiriem meevoerde. Hij boog zijn hoofd bij wijze van groet en maakte een gebaar dat we hem de daaropvolgende jaren nog vaak zouden zien maken: hij bracht een gebogen wijsvinger naar zijn voorhoofd, met zijn duim ertegenaan gedrukt, als iemand die de rand van zijn zonnehoed vasthoudt. Iets soortgelijks als het eresaluut dat matrozen brengen bij het passeren van de gezagvoerder van een koninklijk fregat. Daarna betrad hij de tuin waar hij eerst Anaïs, die hij met mevrouw aansprak, en daarna mij de hand schudde. Ik herinner me de kracht waarmee hij die drukte en de dikte van zijn handwortel en vingers, de ruwheid van zijn huid. Maar ik herinner me vooral het litteken in zijn nek. Een lelijke huidplooi die zijn hoofd lichtjes naar die kant trok. Het was magnetisch, die zo slecht geheelde wond, maar om de man geen ongemakkelijk gevoel te geven wendde ik mijn blik af en richtte hem op Marie, die nog steeds snikte. Zij bleef wél gehypnotiseerd naar die vreemde nek staren. Vandaag kijk ik terug op dat mo-

ment en doet ze me, met haar verbaasde blik, denken aan Jim Hawkins, de jeugdige hoofdpersoon uit *Schat-eiland*, op de dag dat hij de piraat Billy Bones de deur van de Admiral Benbow-herberg binnen ziet komen.

De man maakte een gebaar met zijn hoofd ten teken dat hij erbij wilde, we stapten opzij, hij liep naar ons toe, greep de deurknop vast, trok hem omhoog en draaide de sleutel om. Daarna volgden twee schoppen die we de tien daaropvolgende jaren telkens zouden herhalen wanneer we die deur wilden openen.

De plotselinge overgang van het felle buitenlicht naar de schemerige binnenruimte maakte dat onze ogen even moesten wennen. Maar voordat we het vertrek goed in ogenschouw konden nemen, merkten we de geur van vocht en muizen op. En de koelte van de kamer die contrasteerde met de hitte die we hadden moeten doorstaan terwijl we in de volle zon de deur probeerden te openen. We zouden nog lang last blijven houden van dit contrast, totdat we besloten schaduw aan te brengen in dat gedeelte van de tuin door de wijnstok meer ruimte te geven en zo een overgangsgebied tussen binnen en buiten te creëren.

Toen onze pupillen uiteindelijk voldoende verwijd waren begrepen we dat we het huis via de keuken waren binnengegaan. In de achtermuur bevond zich een klein raam met vuile vitrage. Anaïs schoof het gordijn opzij, er kwam iets meer licht naar binnen en we konden eindelijk de kamer in ons opnemen. Rechts van de ingang stond een houten tafeltje met een gasstel erop dat bestond uit twee branders op een witte plaat waaraan een oranje slang hing die voor de toevoer van buitaargas moest zorgen. Boven de branders een oude,

zwart geworden afzuigkap. Links van de deur een klein meubel uit de jaren zestig dat we voortaan als voorraadkast zouden gebruiken. Een rond tafeltje met een vuurpothouder, twee kleine stoelen, een koelkast die net tot mijn borst reikte. Alles was piepklein daar. De keuken leek bedacht voor een homo erectus-familie. In de linker muur bevond zich een krakkemikkige deur met twee panelen en gekleurd glas. We duwden ertegen en belandden in een eveneens piepkleine woonkamer. Opnieuw een klein raam, dat uitkeek op de achtertuin en de andere deur die naar de voorkant leidde. Een enorme skaileren bank, niet bij elkaar passende stoelen, een zilvergrijze kast, een open barmeubel en een televisie met een houten kast. Een kalender uit 1987. Achteraan nog een deur, zonder panelen, waaraan een gordijn hing. We schoven het opzij en kwamen in de eerste slaapkamer. Einde van het korte gedeelte van de L. Draai van negentig graden naar links, deur, badkamer, twee treden die naar een iets lagergelegen tweede slaapkamer leidden. Het viel me op dat er geen verbindingsgang was. Dat het huis zelf de gang was en dat je van de ene kamer in de volgende belandde, zoals in barokpaleizen. Op zijn manier stond het huis net zo vol als Versailles maar dan met minder vergulde voorwerpen en zonder brokaat en pruiken.

In die tweede en laatste slaapkamer was nog een deur die leidde naar een met het huis verbonden berging, een nieuwe uitbouw. De uitbreidingen, die niet eindigden bij de berging, duiden op onopzettelijkheid en leven. Er werden kinderen geboren en men bouwde een nieuwe vleugel. De kinderen groeiden op en men voegde een provisiekamer of een gemak aan de woning toe. En passant, in letterlijke zin, want het bevond zich

tussen de twee slaapkamers, middenin werd een toilet ingepast. Ik stel me de eerste bewoners voor op de dag dat ze niet langer naar het erf hoefden te gaan om hun behoefte te doen. Zo lang als ik leefde was ik nog nooit een wc tegengekomen met twee deuren, die geen van beide goed sloten. Weer een ruimte op die plek die in strijd was met wat gold als normaal. De intimiteit van het toilet stond daar gelijk aan waakzaamheid. Vooral als een van de twee slaapkamers door een gast werd bezet. Vaak moest ik als ik me daar bevond denken aan *Lofzang op de schaduw* van Junichiro Tanizaki. In dit boek denkt de Japanse auteur na over hoe de intrede van het elektrische licht in Japan voor altijd een cultuur veranderde die, eeuwenlang, oplossingen had gegenereerd die bedoeld waren om tot volle glorie te komen bij het zwakke, dansende licht van de olielamp of de kaars. Op een gegeven moment vertelt Tanizaki over het genoeg om dagelijks zijn toevlucht te kunnen nemen tot een wc in traditioneel Japanse stijl: gescheiden van het huis, in het halfduister en, in veel gevallen, midden in het bos gesitueerd. Degene die ernaartoe gaat wordt omhuld door de geur van mos en kan genieten van het geluid van de regendruppels die, als ze van de dakrand vallen, op de stenen lantaarns spatten. Daar kan iemand zich laten gaan en een scatologische handeling transformeren tot een harmonisch moment. Precies het omgekeerde van wat er in die wc van ons gebeurde.

De berging had nog een deur, die toegang bood tot het erf van het huis dat wij vanaf een bepaald moment het kleine erf noemden. Op die plek bevonden zich bij onze aankomst nog een oude, in onbruik geraakte, varkensstal en een grote, door de klimop en de vogels geconfis-